

DOCUMENTS

La recuperació de la pedagogia Freinet a Catalunya (apunts de memòries personals)

The Recovery of Freinet Pedagogy in Catalonia (Notes from Personal Reports)

Carme Sala Sureda
salasureda@me.com

Universitat Autònoma de Barcelona (Espanya)

Enric Vilaplana Lapena
enric.vilaplana@uab.cat

Universitat Autònoma de Barcelona (Espanya)

Data de la recepció de l'original: febrer de 2016

Data d'acceptació: juliol de 2016

RESUM

Seguint la cerca de records sobre la recuperació de la pràctica escolar fonamentada en el llegat ideològic i didàctic de Freinet durant el postfranquisme a Catalunya, presentem aquest recull testimonial amb la pretensió de fer unes pinzellades sobre la situació històrica de l'important canvi polític que s'albirava després de la mort del dictador; els agents i fets que hi van intervenir, i les propostes reivindicatives i reconstructores de democràcia en totes les esferes socials. Centrant-nos en el sector educatiu, esmentem la recuperació de l'excel·lent tradició pedagògica del nostre país amb la creació de l'Associació de Mestres Rosa Sensat per donar impuls a la formació de mestres amb nova mentalitat pedagògica i didàctica; l'estructuració i organització del grup territorial Freinet, que fomentava el treball cooperatiu entre alumnes, escoles, territoris i moviments d'uns altres països; l'organització sindical amb el naixement de comissions de mestres per impulsar i

crear unes condicions de treball favorables al bon desenvolupament d'una escola pública de qualitat; l'aposta d'algunes editorials (Laia, Avance, Cuadernos de Pedagogía...) per aportar materials d'estudi; la multiplicació de serveis d'atenció a la infància i la lluita de moltes escoles privades, nascudes com a alternativa a «les escoles nacionals franquistes», entre les quals hi havia les del grup Freinet, que formaven part del CEPEPC, per passar a la xarxa pública.

PARAULES CLAU: formació del magisteri, treball cooperatiu, comissions de mestres, CEPEPC, moviment Freinet, postfranquisme.

ABSTRACT

After researching records on the recovery of school practice based on the ideological and didactic Freinet legacy during the post-Franco era in Catalonia, we present this testimonial account in the aim of providing a brief overview of the historical situation of the major political changes seen after the death of the dictator, the agents and events that took place, and the vindictory and reconstructive proposals in democracy across all social spheres. Focussing on the education sectors, we look at the recovery of excellent pedagogical tradition in our country with the creation of the Association of Rosa Sensat Teachers to drive teacher training with a new pedagogical and didactic approach. We also look at the structure and organisation of the Freinet territorial group that promoted cooperative work amongst students, schools, territories and movements from other countries; as well as union organisation with the foundation of Teacher Committees to drive and create favourable working conditions for the proper development of quality state schooling, and the commitment of some publishing houses (Laia, Avance, Cuadernos de Pedagogía...) to providing teaching materials alongside the multiplying childhood care services. Finally, we look at the struggle of many private schools to be an alternative to «national Francoist schools», including those in the Freinet group within the CEPEPC to become state schools.

KEY WORDS: teacher training, cooperative work, Teacher committees, CEPEPC, Freinet movement, post-Franco period.

RESUMEN

Continuando con la búsqueda de recuerdos sobre la recuperación de la práctica escolar fundamentada en el legado ideológico y didáctico de Freinet durante el postfranquismo en Catalunya, presentamos esta compilación de testimonios con la pretensión

de dar unas pinceladas sobre la situación histórica del importante cambio político que se divisaba después de la muerte del dictador; los agentes y hechos que intervinieron, y las propuestas reivindicativas y reconstructoras de democracia en todas las esferas sociales. Centrándonos en el sector educativo, citamos la recuperación de la excelente tradición pedagógica de Cataluña con la creación de la Asociación de Maestros Rosa Sensat para impulsar la formación de maestros con nueva mentalidad pedagógica y didáctica; la estructuración y organización del grupo territorial Freinet, que fomentaba el trabajo cooperativo entre alumnos, escuelas, territorios y movimientos de otros países; la organización sindical con el nacimiento de comisiones de maestros para impulsar y crear condiciones de trabajo favorables al buen desarrollo de una escuela pública de calidad; la apuesta de editoriales (Laia, Avance, Cuadernos de Pedagogía...) de aportar materiales de estudio; la multiplicación de servicios de atención a la infancia, y la lucha de muchas escuelas privadas, nacidas como alternativa a «las escuelas nacionales franquistas», y entre las que se encontraban las del grupo Freinet, formando parte del CEPEPC, para pasar a la red pública.

PALABRAS CLAVE: formación del magisterio, trabajo cooperativo, comisiones de maestros, CEPEPC, movimiento Freinet, postfranquismo.

I. JUSTIFICACIÓ

Vam entendre que l'encàrrec que se'ns va fer, a través del mestre Ferran Zurriaga i de la professora Carme Agulló, per a la revista *Educació i Història*, sobre el moviment freinetià a Catalunya de després de la Guerra Civil hauria de tenir un caràcter històric (historiogràfic, potser). El problema que hem tingut és la incapacitat de trobar documents que avalin de manera fefaent els records que hem pogut acumular des del final dels anys seixanta.¹

Ens vam poder reunir, això sí, un grup de mestres (Assumpta Baig, Assumpta Blanch, Montserrat Camps, Jordi Maduell, Josep Rovira, Carme Sala, Sunta Sogas, Rosaura Solanell i Enric Vilaplana) i en un matí vam evocar les nostres

¹ No obstant això, les principals referències bibliogràfiques que hem utilitzat, complementàriament als nostres propis records, són: DD. AA. *La renovació pedagògica des de dins (1940-1980)*. Barcelona: Rosa Sensat, 2001; MONÉS, Jordi. *L'escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Rosa Sensat, 1981; GONZÁLEZ MONTEAGUDO, José. *La pedagogia de C. Freinet: Contexto, bases teóricas, influencias*. Madrid: MEC; 1988; ZURRIAGA, Ferran. «La segunda época de la experiencia Freinet en España», DD. AA. *La Escuela Moderna en España*. Bilbao: Ed. Zero, XYZ, 1979. Així com també les revistes *Colaboración* (núm. 31 i 32), *Cuadernos de Pedagogia* (núm. 3, 4, 35, 54, 65, 71, 79 i 96) i *Guix* (núm. 20 i 52).

experiències acumulades. A partir de tot això i de poques fonts documentals, presentem aquest article que pretén, més aviat, tenir més un cert valor de testimoniatge que no pas científic.

La intenció és centrar-nos en el desenvolupament del moviment Freinet a Catalunya a partir dels anys seixanta. Tanmateix, caldrà parar atenció al context polític i a la situació de l'educació en aquells moments per poder entendre el ressorgiment de la pedagogia Freinet en els àmbits i els cenacles de renovació pedagògica que es vivia com a alternativa a l'educació franquista. Això ens ajudarà a explicar, també, l'organització del grup de mestres i la peculiaritat de les persones i escoles que hi van participar; les activitats i el procés que es va viure.

2. L'EDUCACIÓ A CATALUNYA EN AQUELLS MOMENTS DEL TARDOFRANQUISME

2.1. *Algunes consideracions generals*

La dècada dels anys seixanta es podria definir com l'època de la darrera revolució al món occidental. S'havia sortit d'una guerra espantosa i davant de les expectatives capitalistes es van anar configurant iniciatives i moviments crítics i bel·ligerants respecte del sistema que s'establia. És el moment de la guerra freda, de la manifestació clara de dos blocs antagònics quant a la concepció del món, a l'estructura de la societat, al sistema econòmic i al sistema polític.

Hi ha també tota una gran quantitat de fets que ens poden ajudar a entendre el moment en què es reivindiquen propostes educatives alternatives i, fins i tot, rupturistes. Només cal recordar, entre més coses, què és l'època del Concili Vaticà II (que va generar moltes expectatives en general i al nostre país en particular); que és l'època de la guerra del Vietnam que va generar l'esclat de moviments pacifistes internacionals de gran consideració moral; és el moment en què s'institueix el Tribunal Russell; és quan prenen força moviments d'esquerra inspirats en el marxisme i el maoisme; és l'època de les grans revolucions a Centreamèrica i a Sud-amèrica, i és, també, quan apareix el moviment hippy.

En aquest context cal considerar els esforços que es van anar produint per portar a terme una educació alliberadora que partís dels interessos reals dels infants, fonamentada en els seus processos evolutius.

Respecte a l'Estat espanyol, cal considerar també alguns aspectes contextuals de caràcter econòmic i polític.

2.2. El franquisme i com es manté viva la idea d'una educació viva

La dictadura franquista es caracteritza, en aquesta època, per una obertura necessària de cara al context econòmic occidental que l'obliga. Es porten a terme els «planes de desarrollo» que, a banda de la seva dubtosa intenció altruista i social, generen una forta crisi migratòria interior i un considerable desequilibri territorial. Com a conseqüència, doncs, hi ha una progressiva despoblació de les comarques tradicionalment agrícoles que incrementa la població de desplaçats a les grans àrees industrials. Aquest fet té determinades repercussions educatives a Catalunya, com en la política lingüística que caldrà entomar obertament, especialment després, amb la Llei Palasí (1970).

En aquest mateix sentit, ens trobem amb una certa obertura cultural en l'època que Fraga Iribarne, que va ser ministre d'Informació i Turisme. Hi ha un cert canvi ideològic quan l'Opus Dei accedeix al poder.

Tanmateix, la dictadura persisteix molt durament perquè és en aquest moment quan es pot observar un cert enfortiment de la repressió franquista. És quan es porten a terme els darrers afusellaments i execucions per motius polítics anacrònics, per una persistència perversa i malaltissa de la idea de «cruzada nacional», el «espíritu impera» i «España destino en lo universal». Totes aquestes consignes es portaven manifestament a l'escola pública.

Al carrer hi havia constants manifestacions antifranquistes. Es defenestra el bust de Franco a la Universitat de Barcelona; es decreta l'estat d'excepció; es tanca la universitat (1968)...

2.3. Quant al món educatiu

Cal considerar els precedents que, d'alguna manera, són el fonament de la persistència d'un esperit innovador de l'educació a Catalunya durant la dècada dels anys seixanta, dels quals parlarem més endavant.

Des dels primers temps de la dictadura, el patrimoni pedagògic innovador construït abans del 1939 és desmantellat de manera impenitent pel règim franquista, caracteritzat per un rabiós centralisme castellà, per la destrucció i persecució aferrissada de qualsevol mena d'oposició política i per l'establiment d'una única veritat oficial.

L'educació franquista es caracteritza perquè està altament ideologitzada a conseqüència del totalitarisme propi de la dictadura. Aquesta educació s'asenta sobre dues premisses: l'adoctrinament polític i l'adoctrinament religiós.

L'adoctrinament polític es basa en els principis del Movimiento Nacional, de la Falange Española Tradicionalista y de las JONS, que implica obligatòriament organitzacions escolars jerarquitzades i metodologies pedagògiques inspirades en el militarisme i l'exaltació del patriotisme.

L'adoctrinament religiós està causat per l'enfortiment del catolicisme jeràrquic com a àrbitre de tota moral. En el camp de l'educació es tradueix en l'ensenyament obligatori de la religió (el dogma i la moral catòliques) en totes les etapes educatives i en les pràctiques religioses obligatòries en totes les escoles, tant en les del sector privat com les del sector públic (especialment controlat), i en la creació d'escoles segregades tant des del punt de vista de gènere com social.

Calia que el règim dictatorial tingués uns referents divins indiscutibles (i l'Església els proporcionava àmpliament) i unes bases polítiques que en garantissin el poder (el nacionalisme feixista, molt estès en aquells moments a Europa). Hi ha, doncs, una identificació entre els valors religiosos i els valors polítics. Per això es parla de la «cruzada nacional» o el que s'ha anomenat «nacionalcatolicisme».

El model d'escola franquista que s'imposa correspon al d'estat totalitari. I una manera evident de la implantació del sistema feixista es caracteritza pel desmantellament de l'obra de la Segona República:

- Supressió del laïcisme i restabliment de l'ensenyament confessional.
- Prohibició de la coeducació.
- Derogació de les competències i òrgans educatius de la Generalitat i del govern del País Basc.
- Exclusió del bilingüisme; ensenyament exclusiu en castellà (única llengua oficial).
- Censura dels llibres de text i de les biblioteques escolars («sólo deben subsistir los libros que respondan a los principios de la religión y moral cristiana y que exalten el patriotismo»).
- Depuració del personal docent. Els mestres havien de ser addictes al nou règim i amb aquest objectiu tenien l'obligatorietat d'impartir matèries d'estudi i els exàmens corresponents sobre els principis i la moral del règim. Aquest procés començava a les escoles de Magisteri on tot el programa es fonamentava en la transmissió de la moral i els continguts dictats sota directrius del règim franquista.
- Afavoriment de l'escola privada (especialment la religiosa).
- Eradicació de mètodes pedagògics renovadors.

Posteriorment, podem recordar alguns fets que representen una certa evolució, com ara la nova estructuració del sistema educatiu amb el ministre Ruiz Jiménez (1953).

2.4. *El que va resistir. Parlem de les escoles*

En aquest panorama, després de la desfeta que va representar el final de la Guerra Civil, a Catalunya trobem uns quants tipus d'escoles. Podem entendre una gran quantitat d'excepcions i de peculiaritats, especialment pensant en mestres que dedicaven la seva vida a la vocació d'ensenyar, però en tot cas la panoràmica viscuda permet plantejar la classificació següent. Hi havia dos grans blocs depenent de la seva titularitat: les escoles públiques i les escoles privades.

D'escoles públiques, n'hi ha de dues menes: les estatals i les municipals. Les escoles estatals (*escuelas nacionales*), que corresponen estrictament a la depuració que el règim va efectuar, són sotmeses a un dur control ideològic i acullen, especialment, els infants de les classes treballadores. Les escoles municipals, en canvi, fruit de la política escolar dels ajuntaments abans de la guerra (cal fer una menció especial d'Artur Martorell), mantenien encara, i malgrat tot, una certa inèrcia renovadora. Un breu record de l'herència que ens va deixar el mestre Artur Martorell pot definir l'ideari humanista d'aquells anys gloriosos per a l'escola de Catalunya. Ell era mestre i la dignificació de l'ofici de mestre va ser per ell un desafiament fonamental. A partir de 1931 Artur Martorell comença la seva col·laboració amb l'Ajuntament de Barcelona, on ben aviat va ser nomenat assessor tècnic d'ensenyament primari i complementari per dur a terme «un projecte pedagògic que es basava en un concepte d'educació respectuós amb les condicions socials de cadascú, les necessitats dels infants i les noves línies pedagògiques que s'anaven introduint a Catalunya». Promovia l'esperit d'experimentació, observació i descoberta de l'infant, tot fent que els mateixos nens investiguessin, analitzessin i en traguessin les conclusions. En definitiva, i com bé diu textualment al llibre *Centenari, Artur Martorell 1894-1994*, «pretenia formar homes capaços de conviure i de saber acceptar i valorar respectuosament opinions i criteris oposats».

D'escoles privades, n'hi havia de titularitat religiosa, addictes als dogmes del nacionalcatolicisme, amb l'objectiu d'ensinistrar les generacions de les elits que haurien de gestionar el poder (masculí) o de la submissió alegre de les dones. Hi havia, també, les acadèmies de pis, que suplien les deficiències de

l'escola pública, sobretot als barris obrers, amb una precarietat extraordinària d'infraestructures, de recursos i d'objectius pedagògics. I, finalment, trobem escoles a redós de cenacles més aviat reduïts, reticents a les ideologies imposades i hereves d'un pensament que podríem anomenar, com a mínim, liberal i, en el millor dels casos, antifeixista.

És així, doncs, com dins el sector privat (no podia ser d'una altra manera atès l'estricta control ideològic que patia el sector públic, a banda arriscades situacions personals) cap als anys seixanta apareixen escoles amb una identitat pròpia inspirada en algunes experiències que s'havien viscut abans de la guerra. La llista de les escoles d'aquest tipus pot ser significativa i ens podem oblidar de moltes institucions que van preservar l'herència rebuda: cal pensar en escoles com Virtèlia, Tècnic-Eulàlia, Santa Anna, Sant Gregori, Patmos, Isabel de Villena i, encara, posteriorment, Talitha, Costa i Llobera, Elaia, Thau, Ton i Guida, Lavínia, Heura, Icària, Cossetània, Sant Miquel, Patufet-Sant Jordi, Barrufet, Nabí, els Xiprers, Arrel, Xiroi, Baloo, el Dofí, el Puig i Ateneu, entre moltes més.

Algunes d'aquestes escoles es comprometeren amb el moviment Freinet. En tot cas, cal tenir molt en compte la seva influència i, alhora, la participació en les activitats de formació de Rosa Sensat, que impartí cursos sobre pedagogia Freinet, tècniques d'impressió i més temàtiques. Formaven part del col·lectiu d'Escoles de Coordinació Escolar.

També cal fer esment del paper que van tenir alguns mestres i pedagogs, referents obligats de reconeixement pel seu paper durant el període anterior a 1939 i que tan sàviament van fer de pont clandestí entre la innovació educativa d'abans de la guerra i de després. Artur Martorell, Alexandre Galí, Angeleta Ferrer, Jaume Bofill, Dolors Canals, Pau Vila... en són alguns. N'hi ha més, no tan evidents, com ara Concepció Vandellós, per exemple. Posteriorment, i quant al moviment Freinet, cal destacar la figura de Josep Alcobé.

Cal considerar, tanmateix, l'origen religiós (imposat en molts casos) de moltes de les escoles de casa nostra i, especialment, dels mestres, molts dels quals van rebre una educació catòlica que pressuposa un determinat sentit social i assistencial de l'educació.

Tot això anà evolucionant a mesura que es van anar trencant cadenes i es pogué tendir cap a una concepció més liberal, laica i oberta de l'escola. Des de dins mateix del món cristià progressista vingut de més enllà de les fronteres hispanes (Pax Christi i Cristians pel Socialisme, per exemple), hi va haver una confluència ideològica de cara al trencament i l'alteració dels valors imposats per la dictadura i el catolicisme imperant. En tot cas, i pensant en

la tasca educativa d'aquest sector, veiem que hi ha una certa inquietud, cada cop més ferma, per recuperar el patrimoni educatiu perdut i per experimentar tecnologies noves que, òbviament, corresponien a una concepció de l'infant i del ciutadà molt allunyades del model establert i que havien de venir de fora.

En aquest apartat cal recordar una mena de tradició associativa pròpia de la societat catalana, construïda des de molt lluny i particular, també, de les societats de riberes marítimes perquè han de ser preventives i obertes alhora. Les *converses pedagògiques*, per exemple, del 1904, iniciades per la necessitat de millorar la tasca d'uns quants mestres públics, esdevenen un referent històric i viu del moviment de renovació educativa al nostre país.

Tornant una mica enrere, un aspecte a destacar és la influència que en les propostes innovadores d'aquestes escoles tenen a veure unes altres iniciatives externes a la vida escolar, com ara el moviment escolta que va arrelar amb força a casa nostra.

L'organització de grups, la participació en les decisions, les sortides i les expedicions fora de l'escola de vegades molt lluny, l'amor per la natura i el país, les excursions amb els proveïments necessaris i programats d'antuvi, l'aventura, el joc, la cooperació, l'ús del català i la recuperació de la identitat formen part del conjunt de propostes educatives vàlides que ajudaran a configurar els projectes educatius de moltes escoles innovadores. Molts mestres que van ser artífexs d'aquestes escoles havien rebut una educació escolta, paraescolar, que van introduir en les seves pràctiques docents.

3. PARLEM DE LA RENOVACIÓ EDUCATIVA I DEL MOVIMENT FREINET

La inquietud viscuda per mestres i institucions educatives a què hem fet referència anteriorment comença a prendre forma en la creació de Rosa Sensat (1965), en principi com una alternativa a la formació de mestres i, posteriorment, com a associació de mestres (1980) i de Coordinació Escolar (1967).

Cal esmentar especialment les característiques dels principis de Coordinació Escolar quant a la definició de les escoles que la integren (és un clar precedent del que després serà el Col·lectiu d'Escoles per a l'Escola Pública Catalana, CEPEPC). Han de ser escoles:

- amb vocació d'escola pública
- sense afany de lucre

- catalanes
- amb participació democràtica en la seva definició i gestió i basada en el treball en equip
- amb millora professional a través de la tasca quotidiana i necessitat de formació contínua dels mestres
- amb reconeixement dels principis de l'escola nova

El moviment Freinet es va recloure, en bona part, en escoles que s'identificaven amb aquests principis.

3.1. La recuperació del moviment de l'escola moderna a Catalunya

No podem aïllar els moviments de mestres i de renovació pedagògica (a partir de la dècada de 1960 i 1970) del marc general del país. A l'expansió de la lluita antifranquista i democràtica que comença a estendre's per tot Catalunya, però sobretot a Barcelona i la seva àrea metropolitana, i que agrupa des dels moviments de massa de les associacions de veïns dels barris obrers i populars fins a l'activitat política dels nombrosos grups clandestins de totes les tendències, passant per la lluita reivindicativa dels sindicats emergents, els moviments estudiantils, els moviments culturals i intel·lectuals i instruments d'unitat democràtica, com l'Assemblea de Catalunya, s'hi ha de situar també l'escola i el seu desafiament pedagògic. Dins d'aquest marc, doncs, cal incloure el moviment de mestres, tant des del punt de vista polític i sindical com didàctic, que reivindica una escola digna per a tothom i s'uneix, així, als grups socials més avançats de l'època que reclamen una profunda modernització i democratització del país.

Escoles i agrupacions de mestres apareixen en aquest marc per construir i recuperar la magnífica tradició de les escoles i les institucions educatives catalanes que van ser aniquilades durant l'etapa franquista. La necessitat de treballar conjuntament, d'intercanviar coneixements, pràctiques, reivindicacions laborals i experiències s'hi imposà. Tots els qui vam ser protagonistes del moment en recordem les moltes converses, reunions, discussions de tipus organitzatiu i resolutiu, però sobretot de caràcter molt professional. Temes com la manera de fer de mestre, l'autoritat i la disciplina en sentit de no-autoritarisme i sí d'autoritat, l'atenció i la integració de nens amb discapacitat, la necessitat del psicòleg escolar, el treball en equip, l'anàlisi dels materials per a les nostres classes, la biblioteca, la importància a tot tipus de llenguatges expressius, l'ús del fora escola i de totes les ofertes del barri i la ciutat, la manera d'afrontar els conflictes entre els nens i donar-hi sortides enriquidores, la manera de fer

aflorar els aspectes afectius dels alumnes: amistat, diàleg, posar-se al lloc de l'altre, respecte per les diferents maneres de ser i de fer, acceptar punts de vista diferents, gaudir de les relacions amb companys, mestres i tot el personal de l'escola...

L'estudi en equip de les noves concepcions psicopedagògiques i les experiències que es portaven a terme en uns altres països ens podien ajudar a marcar el camí a seguir. Aquesta va ser la base que ens va permetre un treball engrescador, en constant revisió i amb exigència de compartir coneixements, ampliar-los i crear xarxa entre escoles amb els mateixos interessos i objectius.

La discussió sobre què fèiem, quines tècniques ens ajudaven a crear situacions favorables per a l'aprenentatge dels alumnes, com s'establia una bona comunicació entre tota la comunitat escolar i sobretot la funció i responsabilitat social de l'escola i dels mestres com a agents de culturalització, de formació de ciutadans i de donar respostes al dret que tota persona té de l'educació. Aquestes intencions ens van empènyer a estudiar les idees i realitzacions de mestres com Célestin Freinet (moviment de l'escola moderna) i els qui sota la seva influència també ens aportaren grans arguments per a la reflexió i la pràctica: el Moviment de Pedagogia Institucional a França i el Movimento Cooperazione Educativa (MCE) a Itàlia.

3.2. El retrobament amb Freinet

Es difícil trobar un fil històric comú en aquest punt a causa de la manca de documents de què disposem. Intentarem donar pas a la memòria i presentar, sense cap pretensió —com ja s'ha dit— de document històric contrastat, les vivències i els records inoblidables d'aquella època en què el repte i el compromís social i professional ens empenyia. Però, que quedi clar d'entrada, aquest retrobament amb els postulats del moviment Freinet pot tenir tantes versions com membres actius hi vam participar. Hi havia gent que coneixia prou bé la història i l'existència d'un moviment Freinet aniquilat pel franquisme; n'hi havia altres que per l'escassa, deficient i esbiaixada formació a les escoles de magisteri, ni tan sols n'havien sentit a parlar, i altres que van tenir l'oportunitat, la curiositat o el compromís polític en partits d'esquerres que els conduïa a esporgar les llibreries de França i Itàlia a la recerca del nou mannà. En la majoria dels casos, el compromís polític i el canvi necessari que es pretenia a escala d'escola anaven de bracet. Hi havia un desig professional compartit, lluitar per una escola per a tothom, pública i de qualitat, recuperar la identitat com a país (cultura, llengua), igualtat d'oportunitats, participació dels pares i lligam amb

el territori, barri o poble, renovació de continguts d'aprenentatge, participació en la gestió pública i benestar docent, integració d'alumnes amb discapacitat, biblioteques a l'escola, compartir experiències, treball en equip, cerca d'instruments didàctics per a un bon aprenentatge en un marc de relacions positives que fessin possible el pas d'alumne súbdit a alumne ciutadà...

3.3. *L'organització*

Els grups territorials de Catalunya eren molt similars als de tots els grups que formaven part del moviment. Potser una especificitat era que aquí, molts dels participants ho eren a títol d'escola, d'equip d'escola i no tan sols com a participants individuals. S'intentava que fos tota l'escola la que adoptés una manera de fer fonamentada en els principis i instruments didàctics que ens ofería el moviment d'escola moderna. També és destacable la gran flexibilitat en l'ús de les tècniques i la no-exclusió de tot el que en un moment determinat podia ampliar l'horitzó.

Les nostres trobades del dissabte o diumenge acostumaven a tenir tres moments:

1. Formació. Per una banda era una posada al dia de tots aquells coneixements i debats que circulaven en els àmbits que crèiem més interessants sobre el món educatiu: lògica matemàtica; lingüística; matemàtica moderna; aprenentatge de la lectura i l'escriptura; implicació dels pares a l'escola; creativitat; investigació d'ambient; integració de nens amb discapacitat... i molts altres temes que, quan convenia, reclamaven l'orientació d'un expert: Sebastià Serrano, Vanda Calissano, Jordi Sales, Roser Pérez-Simó i membres del mateix grup que, responent a les seves inclinacions, formació i passió, s'havien anat especialitzant en aquells camps de coneixement pels quals tenien més predisposició (música, jocs, tècniques d'impressió, literatura infantil, plàstica...). Aquests temes d'aprofundiment anaven acompanyats d'orientació de lectures, articles que sovint es discutien i comentaven i, fins i tot, de petites publicacions que de manera rudimentària havíem traduït del francès o l'italià i d'informacions sobre cursos, seminaris, exposicions d'art i conferències que ens podien interessar.
2. Intercanvi d'experiències. Constituïa la reflexió sobre la pràctica: situacions concretes i problemes quotidians; intercanvi de recursos i sobretot l'anàlisi dels materials elaborats a les classes i les produccions dels mateixos alumnes. Ens va cridar molt positivament l'atenció el fervor amb què

tots els companys que van participar en la reunió del setembre passat (2015) portaven, oferien, guardaven com a tresors ben preuats aquells textos lliures, revistes de classe i d'escola, estudis sobre el medi natural i social, correspondència entre escoles i tants i tants records agradables que ens feien gaudir i emocionar. Pensem que constitueix un bon arxiu que probablement hauríem de posar en comú.

3. Organització del funcionament del grup territorial: elaboració de projectes entre escoles; participació en cursos de formació; impartició de cursos, seminaris, organització de tallers sobre pedagogia Freinet i tècniques d'impressió on els professionals que hi estaven interessats podien trobar informació i possibilitat de formar part del grup territorial; cursos en escoles d'estiu, més llocs de formació de mestres (ICE, universitat, grups de mestres, escoles, associacions d'antics alumnes...). Per part d'alguns membres dels grups territorials, eren freqüents els contactes amb l'exterior: França (moviment d'escola moderna, pedagogia institucional), Itàlia (MCE, *movimento di cooperazione educativa*)..., d'on trèiem arguments nous per a les nostres reflexions i pràctiques. Arran d'aquests contactes, Montserrat Camps i Carme Sala van poder visitar, conèixer i establir una relació professional amb el moviment de pedagogia institucional (França) gràcies a Jordi Sales, que en formava part. Carme Sala, amb els contactes que mantenia des de l'any 1970 amb el MCE italià, va obrir la porta a la presència d'aquests modèlics professionals italians al nostre país: F. Tonucci, F. Alfieri, F. Passatore, B. Chiesa, L. Formia, G. Rodari, L. Malaguzzi...
4. Difusió de materials. Seguint, a la nostra manera, l'esperit de la cooperativa del moviment a França (Cooperativa d'Ensenyament Laic, CEL), ens dotàvem de materials tan rudimentaris per imprimir com el limògraf i l'anomenada impremta de gelatina, elaborada amb mig litre d'aigua calenta, mig quilo de sucre, mig quilo de glicerina i 120 grams de cola de peix. Aquesta barreja líquida i llefiscosa es deixa solidificar en una safata/llauna d'alumini d'aquelles on la nostra àvia o besàvia feia els canelons i ja està a punt per poder fer còpies impreses. Aquestes eines tan enginyoses per la seva simplicitat ens eren un gran suport per poder imprimir els textos lliures, les revistes de classe i d'escola, els treballs i estudis sobre les recerques d'ambient, jocs, receptes de cuina, programes d'actes i festes, monogràfics sobre temes que ens interessaven, informacions..., és a dir, utilitzar, fer conèixer i facilitar els materials necessaris per poder dur a la

pràctica les tècniques Freinet i sobretot poder-ho difondre als companys, les famílies i els barris. La comunicació i l'intercanvi fa que l'activitat escolar adquireixi categoria social. L'alumne investiga i reproduïx la pròpia realitat obrint diàleg amb els altres. Més endavant ja ens vam atrevir (la censura hi era ben present encara) a importar impremtes des de la cooperativa de França. Recordem que en aquells anys començaven a aparèixer les fotocopiadores. Els avenços actuals no arribaven ni a la categoria de somni. Als anys seixanta, les màquines d'escriure i el paper carbó eren els grans instruments de reproducció d'un text. El limògraf i la impremta de gelatina eren les nostres eines per editar, fins i tot, recursos per als mestres com ara les llibretes autocorrectives de càlcul (CEL), que més endavant l'Editorial Avance va publicar.

3.4. Algunes accions concretes

Les dades de què disposem per recordar la tornada de la pedagogia Freinet a Catalunya es remunten a la Pasqua de l'any 1966, quan dos mestres catalans participen en el XXII Congrés de l'Escola Moderna juntament amb els mestres de la Secció de Pedagogia de Lo Rat Penat de València a Perpinyà (Pere Fortuny i M. Teresa Codina). Pere Fortuny treballava a l'escola pública a Sabadell i M. Teresa Codina fundava l'escola Talitha.

Posteriorment, a redós de Rosa Sensat, a la 1 Escola d'Estiu, el 18 de juliol de 1966, cent cinquanta-tres mestres es reunien a l'Escola Nostra Senyora de Lourdes de les Felipenses, i s'hi feien presents els mestres de la Secció de Pedagogia de Lo Rat Penat, que conduïen el primer curs sobre les tècniques Freinet (Carme Miquel Adela Costa, Joan Pla i Vicent Moliner). A partir d'aquell moment els mestres valencians juntament amb els del grup freinetià del Rosselló, van estar presents en les primeres Escoles d'Estiu. És a partir d'aquest curs, en què s'experimenten les tècniques i es reflexiona sobre els principis pedagògics freinetians, que es comença a aglutinar un conjunt de mestres i d'escoles que, tot i que abans ja havien intuït tècniques basades en l'expressió lliure i la cooperació, encara no havien tingut un referent pedagògic clar.

En la Pasqua de 1967, la Secció de Pedagogia de Lo Rat Penat de València organitzà la primera estada sobre com ensenyar les llengües (català, èuscar i gallec), seguint les ensenyances de Freinet a l'escola pública. L'estada es feia a l'ermitori de Sant Pau d'Albocàsser (Alt Maestrat) i entre els participants trobem Jaume Miret, un mestre que havia estat membre del grup Batec dels anys 1930 i, que serà un referent en la renovació pedagògica de les terres de Lleida,

juntament amb un grup de mestres de Rosa Sensat i mestres de les ikastoles. Allí van debatre el tema de la didàctica de la llengua i l'aprenentatge natural de la lectura i escriptura.

Després tenim l'empenta de la mestra Elisa Moragas i Badia de Barcelona, la qual participà en l'estatge internacional d'educadors Freinet que es feia a la localitat de Nus, a la Vall d'Aosta, l'estiu de 1968. Després, va fer una llarga estada a l'Escola de Vence (Escola de Freinet) i va tornar decidida a crear una escola que seguís aquell model. El 1969 un grup de pares i mestres van emprendre el camí de crear una escola fonamentada en les tècniques Freinet. Aleshores aprofitaren que existia l'escola Tàber dedicada a batxillerat i crearen la secció de primària que conduïren el curs (1971-72). Problemes de l'ideari i de relació amb altres educadors feren que un grup d'aquells mestres, el curs 1972-73, decidissin deixar Tàber Primària i fundar una altra escola on pogueren seguir utilitzant les tècniques de Freinet. Sota la direcció d'Elisa Moragas, s'hi agruparen Mireia Català, Enric Vilaplana, Rosa Maria Ramírez, Josefa Gómez i Alicia Moragas. Naixia, així, l'Escola Nabí, escola que formaria part del grup d'escoles CEPEPC, i que el 1987 passà a ser escola pública seguint la pràctica de les tècniques Freinet.

L'estiu de 1969 s'organitza el primer congrés Peninsular de les Tècniques Freinet a Santander; era la primera trobada a escala estatal del moviment freinetià. Del grup de Catalunya, hi participen Josep Alcobé, resident a Andorra en aquell moment, Rosaura Solanell, Josep Rovira, Dolores Estrada i Elisa Moragas.

És a partir d'aquest curs, en què s'experimenten les tècniques i es reflexiona sobre els principis pedagògics freinetians, que es comença a aglutinar un conjunt de mestres i d'escoles que, tot i que abans ja havien intuït tècniques basades en l'expressió lliure i la cooperació, encara no havien tingut un referent pedagògic clar.

Posteriorment s'organitzen unes quantes trobades de caràcter iniciador de les tècniques Freinet, convocades per a mestres i que tenen un cert ressò, especialment a l'àrea pròxima a Barcelona. La participació activa dels mestres del nostre grup territorial que impartien cursos sobre els tres moviments freinetians que ja hem esmentat, les tècniques d'impressió i tècniques Freinet en general a les escoles d'estiu que van proliferar per tot Catalunya i les institucions de formació de mestres que s'anaven creant van ser una constant durant aquests anys.

La participació de mestres catalans al Congrés d'Oviedo de l'any 1971 va ser massiva: 60 mestres en representació de 14 escoles. Creiem recordar que el

tema estrella, a part dels propis com a moviment, va ser la recent Ley general de educación de 1970, impulsada per José Luis Villar Palasí, ministre d'Educació espanyol des de 1969. Aquesta llei va establir l'ensenyament obligatori fins als 14 anys amb l'educació general bàsica (EGB). Consistia en vuit cursos d'escolarització obligatòria dividits en tres cicles. Els assistents en aquesta estada celebrada a Oviedo provenien d'Espanya (Aragó, Astúries, Catalunya, Madrid, Santander, Sevilla, País Basc, País Valencià), França, Itàlia i Portugal.

Hi ha cursos en unes quantes Escoles d'Estiu de Rosa Sensat: com a la del 1974, en què es presenta el moviment de cooperació educativa italià (MCE) de Torí i Brescia amb el títol «Una experiència de pedagogia activa a Itàlia». Hi intervenen pedagogs tan prestigiosos com F. Alfieri, Lella Formia, B. Chiesa, G. Giardello, T. Ravassio i F. Passatore.

Hi va haver altres intervencions destacades a les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat l'any 1975, amb la participació de Costa Jou i Fiorenzo Alfieri. Tot seguit oferim la llista que ens ha fet arribar l'Associació Rosa Sensat:

1976: «Tècniques Freinet a la primera etapa», a càrrec del Grup ACIES.

1977: «Moviment Freinet a França», a càrrec de Roser Ros.

1978: «Tècniques Freinet d'Escola Moderna», a càrrec de mestres de les escoles Nabí, Cossetània, Barrufet i persones del Moviment Cooperatiu d'Escola Popular.

1981: «La pedagogia Freinet, avui», a càrrec del Grup del Moviment Cooperatiu d'Escola Popular.

1982: «Les tècniques d'impressió Freinet i les seves aplicacions», a càrrec del Grup del Moviment Cooperatiu d'Escola Popular. Els mestres valencians presenten «L'Escola d'Estiu per la unitat de la llengua catalana».

1983: «Aula Viva-Freinet», a càrrec del Grup Territorial de Barcelona del MCEP.

1984: «Investigación del medio en la pedagogía Freinet», a càrrec de Mercedes Gimeno i César Romero del MCEP.

1986: «Com fem una revista a l'escola», a càrrec de Lourdes Giner i Pepita Vera del MCEP.

1987: «La pedagogia Freinet en el cicle inicial», a càrrec de Teresa Pongillupi de l'Escola Nostra Senyora de Bellvitge.

A banda les intervencions dels mestres freinetians a l'Escola d'Estiu de Rosa Sensat, es van organitzar trobades de mestres en jornades d'iniciació a les tècniques que es portaven a terme el dissabte a la tarda i el diumenge en unes quantes escoles. Moltes trobades es van fer a l'Escola Lavínia del barri de

les Corts de Barcelona on també es feien regularment les reunions del grup territorial.

En el mateix ordre d'activitats cal recordar les sessions internes de formació organitzades segons les necessitats manifestes.

Paral·lelament cal destacar la intervenció activa dels mestres catalans en les trobades del moviment, a escala estatal, de cara a la legalització, com ara la seva participació el 1974 en el reconeixement d'ACIES i, el 1975, en el congrés constituent que es va fer a València. En ambdues ocasions, igual com en la seva presència a l'estada de Santander, cal emfasitzar la figura de Josep Alcobé, que va ser el pont que connectava l'experiència freinetiana anterior al 1939 amb aquells moments de renaixement.

Hi ha, potser, dues aportacions considerables del grup territorial de Catalunya al moviment freinetià. Una és la Carta de Mollet i l'altra és el congrés estatal que es va fer a Barcelona el 1975. Ambdós fets justifiquen la vida activa que la pedagogia Freinet havia generat en aquells moments. Segurament és important esmentar, de manera estimativa, que cap als anys setanta formaven part del moviment de l'escola moderna a Catalunya algunes persones a títol individual i altres hi assistien en nom d'una escola. Entre aquestes últimes, hi havia les escoles Xiroi (Sant Andreu, Barcelona), Cossetània (Vilanova i la Geltrú), Tàber (Barcelona), Barrufet (Barcelona), Baloo (Barcelona), Llebetx (Vilanova i la Geltrú), Heura (Barcelona), Lavínia (Barcelona), Icària (Barcelona), Nabí (Barcelona), Sant Miquel (Cornellà de Llobregat), el Dofí (Premià de Mar), Nostra Llar (Sabadell), l'Ateneu (Sant Just Desvern), Font d'en Fargas (Barcelona), el Puig (Esparreguera), la Roda (Terrassa)...

3.5. *La Carta de Mollet*

Un dels referents dels principis bàsics de la pedagogia Freinet és la carta de Pau de 1968. Respecte al moviment espanyol, cal tenir present la trobada de mestres del moviment d'escola moderna que es porta a terme a Mollet del Vallès, el 1972, on es revaliden els principis que inspiren i consoliden l'acció educativa basada en la pedagogia Freinet. És molt significativa la correspondència teòrica, des d'un punt de vista pedagògic, que es pot establir amb les definicions de l'educació que presenta el corrent de l'escola nova.

La Carta de Mollet s'estructura sota els principis següents: l'escola moderna, l'escola, l'educació i l'infant.

Així, es reivindica el moviment de l'escola moderna com una pràctica d'experimentació i de recerca pedagògica constant en un àmbit de cooperació entre

mestres que han de ser responsables de llur tasca educativa, tot mantenint relacions positives amb totes les institucions els objectius de les quals siguin la millora de l'educació.

Quant a la definició d'escola, trobem connotacions molt clares a la definició que en proporciona el corrent d'escola nova (vegeu-ne els trenta punts, per exemple) quan considera conceptes essencials el paidocentrisme, el principi de funcionalitat del treball de l'infant, les bases psicologistes en el coneixement dels mecanismes d'aprenentatge (en el nostre cas el «tempteig experimental») i el principi d'educació integral.

L'educació és considerada el desenvolupament i desenvolupament de les capacitats humanes, i no és l'ensinistrament buit ni l'acumulació exclusiva de coneixements. Per això és necessari instituir tècniques l'ús de les quals materialitzin i vehiculin el desenvolupament personal i social dels infants, que satisfacin llurs necessitats de coneixement i estimulin els mecanismes de construcció de criteri personal, de la seva capacitat d'anàlisi, de les seves funcions comunicatives i de la seva creativitat. Altrament, l'acció educativa no es pot deslligar d'uns principis ideològics que la justifiquen; per això mateix cal reivindicar la funció social i política de l'educació, de la tasca dels mestres i de l'organització de les escoles.

Totes aquestes consideracions es fan seguint un gran respecte per l'infant, per la seva autonomia i sota la idea que l'educació és l'àmbit en què l'infant ha de desenvolupar les seves capacitats. Per això es rebutja qualsevol activitat d'incidència doctrinària i d'imposicions dogmàtiques.

L'estiu de 1970, al Seminari Diocesà de Montcada (València) és va celebrar el II Congrés Peninsular, i entre els participants de Catalunya, trobem Alfonso Carlos Comín, el qual, més tard, fou un dels impulsors de la divulgació de l'obra escrita de Célestin Freinet.

3.6. El congrés de Barcelona

Un altre fet que cal recordar del grup territorial de Catalunya és el II Congrés de l'Escola Moderna, de caràcter estatal, que es va fer a Barcelona la darrera setmana del mes de juliol de 1975.

Hi ha dos aspectes a considerar per poder contextualitzar-lo: un és el lloc on es va fer físicament i l'altre és la x Escola d'Estiu de Rosa Sensat.

Pel que fa al primer aspecte, el II Congrés d'Escola Moderna se situa en un convent de monges a la part alta de Barcelona. Això ens fa tornar a reconèixer els precedents formatius catòlics de molts mestres que van integrar el moviment

Freinet, als quals ja hem fet referència i, d'altra banda, la tendència aperturista de determinats sectors de l'Església.

El segon aspecte a tenir en compte és la declaració de la x Escola d'Estiu de Rosa Sensat «Per una escola pública». Aquest document ve a ser la declaració de principis, no pas obsolets actualment, del que ha de ser l'educació a Catalunya. Una educació democràtica en tots els seus àmbits i nivells, universal i gratuïta, no doctrinària, i inserida i compromesa socialment i políticament. Aquesta declaració ens recorda molt els postulats de la Carta de Mollet de què hem parlat abans.

Aquests dos fets ens vénen a explicar el moment d'efervescència reivindicativa i innovadora en diferents aspectes polítics i socials, i especialment en el camp de l'educació.

El Congrés de Barcelona va ser el primer que es va fer un cop instituït el moviment Freinet: ACIES n'aprova el reglament el gener del mateix any a València.

L'organització del congrés va preveure la presentació de ponències que es podrien considerar de gran actualitat, com ara la salut escolar, la investigació i documentació del medi, l'ensenyament de la història i la psicomotricitat.

També es van programar tallers de discussió, alguns de caràcter més general (com ara l'agrupament d'alumnes o el «fracàs escolar») i altres de caràcter més propi (la correspondència escolar, el càlcul viu, les tècniques d'impressió).

Dels acords que es van prendre en aquest congrés, es poden destacar la publicació dels documents presentats; la possibilitat de crear una cooperativa d'organització distinta d'ACIES, amb seu a Barcelona; i la designació d'un responsable de cada grup territorial de cara a l'edició de *BT* (*Biblioteca de Treball*, monogràfics de diversos temes) elaborades per infants.

4. UNA CONSIDERACIÓ MOLT IMPORTANT: LA PRODUCCIÓ EDITORIAL

4.1. Tornant al context i les persones

Quan l'any 1971 les autoritats franquistes van tancar –seguint el seu ideari de reprimir qualsevol difusió del que fos sospitós d'anar en contra de la moral i les idees dominants del franquisme– l'Editorial Estela (fundada el 1958),

l'equip directiu, encapçalat per Alfonso Carlos Comín i Josep Verdura, es va llançar a fer un nou projecte valent i compromès, anomenat Editorial Laia.

Amb tan sols unes ratlles volem retre un petit homenatge i recordar el que va significar l'editorial Estela i el seu puntal, Maria Martinell (1927-2014), en aquell temps de grisor. L'Editorial Estela va ser promotora d'iniciatives molt significatives de l'Església progressista catalana compromesa amb el Concili Vaticà II, que posava en primer pla la preocupació per les qüestions socials, el paper de la dona en la societat i el compromís social de l'Església. Maria Martinell també va ser directora (1978-1998) de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB, 1951), dependent de l'Arquebisbat de Barcelona. Tenia per objectiu la recerca de documentació, l'estudi, la publicació i la docència sobre temes sociopolítics. L'ICESB va obrir la porta a personalitats que van tenir un paper molt important en el procés de transició i en els moviments més avançats i compromesos de l'Església del nostre país, com ara Alfonso Carlos Comín, José García Nieto, José María Díez Alegria...

L'Editorial Laia va ser un referent considerable de l'aportació editorial anti-franquista. Alfonso Carlos Comín (1933-1980), home de gran carisma, va fer una evolució des del cristianisme progressista cap al marxisme i va arribar a ser un dels dirigents del PCE, el PSUC i Bandera Roja. Va ser un personatge clau en la creació del moviment *cristianos por el socialismo*, és a dir, va seguir la línia de fer compatible el cristianisme amb el marxisme. L'Editorial Laia va passar a ocupar un lloc preferent entre les empreses culturals més renovadores del nou marc polític que començava a despuntar.

L'Editorial Laia va néixer, doncs, el 1972 i Alfonso Carlos Comín va reorganitzar l'equip de redacció amb la intenció d'abastar no tan sols el vessant polític del moment històric de pretransició, sinó també d'oferir un catàleg editorial ampli: narrativa, filosofia, pedagogia, psicologia, història i més matèries. Volia posar a l'abast d'un públic assedegat el pensament avançat que, amb tota normalitat, circulava pels mercats editorials de tot arreu i que eren sistemàticament rebutjats per la censura franquista. Al mateix temps volia oferir possibilitats a autors, protagonistes i divulgadors sotmesos a repressions greus i dures per la seva significació en la lluita contra la dictadura i contra els seus principis feixistes, retrògrads i doctrinaris. S'havia conquerit una certa obertura, no absent de dures repressions, i començava un període en què calia aprofitar, amb valentia, totes les esclertes. Laia es va convertir en una de les editorials més destacades de la resistència anti-franquista i durant la transició democràtica, sota la influència de Josep Maria Vilaseca i Marcet, i l'equip d'Alfonso Carlos Comín com a director literari, Josep Verdura, Pilar Esteve,

Ignasi Riera i també Lluís Crespo, Lluís López del Castillo, Pilar Esteva (secretaria de redacció); Montse Corral (producció) i Quico Mestres (comercial), en una de les empreses culturals més renovadores de l'Estat espanyol.

4.2. Els llibres i l'educació

En aquest context, no era estrany que el món de l'educació fos un puntal bàsic per contribuir a canviar les coses i restablir la democràcia. L'Editorial Laia es va fer ressò de tots els corrents pedagògics i didàctics més avançats de l'època, alguns dels quals havien estat àmpliament reprimits, i molts dels mestres que els practicaven havien estat perseguits, expulsats, represaliats i assassinats. Talment va succeir amb el moviment d'escola moderna, l'iniciador del qual va ser Célestin Freinet.

Freinet, a causa del seu compromís i militància política al Partit Comunista francès va ser contundentment prohibit a casa nostra. De tal manera que quan es va voler regularitzar o legalitzar la situació del moviment Freinet, tan sols es va poder fer sota la sigla d'ACIES (Asociación para la Correspondencia y la Imprenta Escolar, de la qual ja hem parlat anteriorment). Els noms *Freinet, escola moderna, escola popular...* eren sistemàticament rebutjats per les connotacions comunistes que representaven.

Així doncs, l'Editorial Laia va obrir la porta a la publicació de molts i bons continguts de reflexió teòrica, d'experiències educatives renovadores i tot el material didàctic que era necessari per enriquir les escoles, marcar noves línies i sobretot formar els mestres que tant havien notat la imposició de valors autoritaris, tendenciosos, rígids, oficials-religiosos i d'anihilació de la cultura, la llengua i la identitat pròpies. Començava una nova etapa i l'afany de construir un nou món, un nou escenari social, on les paraules *llibertat i democràcia* tornessin a recuperar els anhels tan desitjats i pels quals tanta gent i tants mestres van donar la vida, constituïa l'objectiu fonamental de la nostra vida i la nostra professió. I la força d'aquest desig sorgia de la lluita compartida de tants i tants col·lectius. Laia va ser això, un espai per donar veu a tot aquell moviment polític, social, sindical i cultural que desitjava enderrocar aquell règim dominat per la por, la imposició, el pensament únic, el feixisme en totes les seves formes de sotmetiment, repressió, ignorància i censura, i que lluitava per fer-ho.

Laia, doncs, va ser una mica la casa de tots de cara a publicacions que interessaven els diversos sectors abans esmentats. Ben aviat va despuntar en el camp educatiu i el seu ampli ventall traduït en temàtiques i col·leccions, com ara *Quaderns de Pedagogia; Estratègies y Polítiques Educativas / Educación*

y Pedagogía; Infantiles, Juveniles y Didácticos; Literatura y Estilos Literarios; Textos Filosóficos; Biblioteca de la Escuela Moderna; Biblioteca de Treball (BT); Biblioteca de Treball Junior...

L'Editorial Laia publicava en català i castellà a parts iguals i va treure a la llum llibres que fins llavors circulaven de manera clandestina per culpa d'una censura extraordinàriament dura. Tal és el cas de *La España del siglo XIX* i *La España del siglo XX*, de Manuel Tuñón de Lara (1978).

És important recordar l'impacte que va tenir un llibre publicat per Nova Terra el 1969, *Carta a una mestra. Alumnos de l'escola de Barbiana*, entre altres publicacions sobre experiències i enfocaments diferents de l'ofici de mestre.

A partir de 1972, per cobrir la necessitat i demanda dels mestres que ja formaven part novament del Grup de l'Escola Moderna a Espanya, van ser cridats a Laia per assessorar i supervisar la traducció i adaptació al català i castellà de l'edició francesa de llibres i materials d'estudi i consulta referent a la pedagogia Freinet publicada per les Éditions de l'École Moderne, de Cannes (1967), Josep Alcobé, Ferran Zurriaga, Elisa Moragas i Carme Sala, entre altres. Publicacions cabdals com aquestes en són una mostra:

- Ajuriaguerra, J. De y otros. *La escritura del niño I y II*, 1973.
- Freinet, Élise. *Nacimiento de una pedagogía popular*, 1977.
- Lodi, Mario. *El país errado*, 1977.
- Col·lecció Biblioteca de Treball, BT (20 títols?) català i castellà, 1977.
- Col·lecció Biblioteca de Treball Junior (20 nombres?) català i castellà, 1977.
- Freinet, Célestin. *Parábolas para una pedagogía popular*, 1979.
- Freinet, Élise. *La escuela Freinet*, 1981.
- Lodi, Mario. *Crónica pedagógica*, 1981.
- Lodi, M; Tonucci, F. *Viaje alrededor de «el mundo»*, 1981.
- Auzias, Marguerita. *Trastornos de la escritura infantil*, 1981.
- Lodi, Mario. *Cuando los niños hacen la escuela*, 1982.
- Palacios, Jesús. *La cuestión escolar*, 1984.
- Freinet, Célestin; *Por una escuela del pueblo*, 1986.
- Bartolomeis, Francesco de. *La actividad educativa*, 1986.
- Bettelheim, Bruno. *La fortaleza vacía*, 1987.
- Freinet, Célestin. *El equilibrio mental del niño*, 1987.
- Biblioteca de la Escuela Moderna:
- El text lliure*, 1972.
- L'educació moral i cívica*, 1972.
- Dibuixos i pintures d'infant*, 1972.

- L'ensenyament del càlcul*, 1977.
Les correspondències escolars, 1977.
La lectura en la escuela por medio de la imprenta, 1979.
La enseñanza del cálculo, 1979.
Aspectos terapéuticos de la pedagogía Freinet, 1980.
El método natural de lectura, 1981.
El diario escolar, 1981.
La formación de la infancia y de la juventud, 1982.
La salud mental de los niños, 1982.
Las enfermedades escolares, 1982.
Las invariantes pedagógicas, 1982.
Las técnicas Freinet en el parvulario, 1982.

Laia va difondre l'obra del moviment d'escola moderna (Freinet) i l'editorial Avance, impulsada per Lluís Crespo, va creure necessari d'introduir les propostes dels ensenyants italians del Movimento di Cooperazione Educativa (MCE) que recullen experiències, assaigs i materials per a la construcció d'una escola democràtica i per a la renovació de les relacions a la classe, didàctica d'ensenyament i qüestions generals de pràctica escolar.

L'editorial Avance va aparèixer el 1975 amb l'objectiu de donar informació i instruments a una generació que mai no havia practicat la democràcia com a sistema polític (mai no havia votat) i donar a conèixer l'ideari dels possibles partits i grups polítics que podien formar l'escenari per a les primeres eleccions democràtiques que es van fer el 1977. El desconeixement de molts d'aquells moviments i partits que, arran de la clandestinitat i la censura, no havien sortit a la llum, les correlacions de forces progressistes, les lluites sindicals i donar veu als protagonistes d'aquesta història amagada era l'objectiu principal. També oferia als ciutadans la informació necessària per preparar l'etapa de transició tan esperada i que poguessin escollir els millors candidats per dur-la a terme.

Entre els anys 1969 i 1970, des del món editorial i de militància política van començar els primers contactes amb el MCE italià. Concretament l'any 1969 ens va brindar la possibilitat de conèixer personalment molts dels membres integrants del grup territorial de Torí (F. Alfieri, B. Chiesa, Daria Ridolfi, L. Formia, G. Giardiello, F. Passatore, A. Fontana...) i de més indrets d'Itàlia (F. Tonucci, Mario Lodi, G. Rodari, L. Malaguzzi, M. Colombo...), les escoles on treballaven, els seus projectes, l'organització, les publicacions, la seva implicació amb la ciutat i les seves arrels en el moviment escola moderna de França, amb el qual més endavant certs antagonismes de tipus organitzatiu (més que

no pas ideològics) van comportar una autonomia de funcionament. Els nostres contactes es van ampliar a professors de la Universitat de Bolonya, Roma i Gènova, que van tenir ressò a casa nostra quant a la integració de persones amb discapacitat a l'escola i al món del treball ordinari (Andrea Canevaro), a la didàctica i pedagogia (Franco Frabboni) i a la didàctica de les ciències (Maria Arcà i Paolo Guidoni).

Aquest va ser el començament d'una relació editorial que es va anar ampliant a uns altres camps professionals. De les col·leccions dels temes d'educació d'Avance, n'eren coordinadors Josep Alcobé, Elena Posa i Carme Sala, un equip que a la vegada comptava amb la col·laboració de molts mestres del grup Freinet.

Des d'aquest primer contacte, molts van participar en les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat i de més indrets de Catalunya i d'Espanya, cursos de formació... Al mateix temps, es va forjar una intensa relació professional i d'amistat que encara perdura. Des d'Avance i Reforma de la Escuela (després) es van organitzar els primers viatges de mestres a Itàlia per conèixer escoles (Torí, Bolonya, Reggio de l'Emília, San Marino...) i aprendre dels seus continguts didàctics, intercanvis amb mestres i col·laboracions en la formació de docents. Cal remarcar la publicació d'obres tan importants per a la nostra feina com: Alfieri, F.; *El oficio de maestro*. Avance, 1975; Tonucci, F.; *La escuela como investigación*, 1976 i *A los tres años se investiga*, 1977; Ciari, B.; *Modos de enseñar*. Avance. Barcelona, 1977; Rodari, G.; *La gramática de la fantasía*. Avance, 1977; Sala, C.; Jover, L.; *Técnicas de impresión en la escuela*. Avance, 1975; Giardiello, G.; Chiesa, B.; *Els instruments per a la recerca*. Avance, 1977 i *Àrees de recerca a l'escola elemental*. Avance; Passatore, Franco; *Yo soy el árbol, (tú, el caballo)* Avance, 1976.

L'editorial Avance es va tancar el 1979. Des de l'any anterior, l'equip ja havia estat preparant un nou projecte: la revista *Reforma de la Escuela* en paral·lel a l'edició de llibres de didàctica, fonamentalment. La revista pretenia aglutinar al voltant seu grups de mestres de tot Espanya per intercanviar i debatre temes de pràctica escolar, del nostre dia a dia. Era un reclam a la col·laboració i el debat.

Aquesta iniciativa anava acompanyada de l'organització de seminaris, trobades, conferències sobre el problema de la reforma en general i sobre mètodes i continguts en particular, amb el convenciment que la gran batalla didàctica era la dels continguts. Per això, el primer pas va ser establir contactes oficials amb la secretaria nacional del Movimento di Cooperazione Educativa d'Itàlia per col·laborar i participar en aquests grups d'estudi i per introduir a Espanya

una part del seu material didàctic susceptible de ser assumit a les escoles del país. La difusió d'aquest material i textos pedagògics va ser una tasca que es va dur a terme durant el període dels prop de quaranta números de la revista.

Se'n destaquen: *Libretas autocorrectivas de cálculo*; *Biblioteca del Movimento di Cooperazione Educativa*, MCE; *Biblioteca di lavoro*, MCE; Alfieri, Fiorenzo: *Profesión maestro I y II*. Barcelona, Reforma de la Escuela, 1980; MCE. *A la escuela con el cuerpo*. Barcelona, Reforma de la Escuela, 1979; Ciari, Bruno: *Nuevas técnicas didácticas*. Barcelona, 1981; Lodi, Mario: *Empezar por el niño*. Barcelona, Reforma de la Escuela, 1980; Lurçat, Liliane: *El parvulario ¿Una escuela diferente?* 1979.

Reforma de la Escuela va reeditar també gairebé tot el fons de l'editorial Avance.

A tall de resum, quant a publicacions del pensament Freinet, podem concloure que les tres editorials esmentades van tenir una sensibilitat especial en la seva difusió i van comptar, en tot el seu recorregut, amb el suport dels mestres que amb més implicació o menys amb el moviment d'escola moderna, van valorar i fer seves les aportacions de tot aquest corrent pedagògic.

5. LA TRAJECTÒRIA FINAL DEL GRUP TERRITORIAL DE CATALUNYA

5.1. Alguns aspectes conceptuals

Des del record, el que va passar va ser un declivi de les eufòries sentides i, segurament, traslladades a uns altres àmbits.

En tot cas, cal entendre que els mestres que es van sentir identificats amb les propostes freinetianes corresponien a un compromís ideològic, a una passió per l'educació i a una actitud de renovació. Es tractava de l'educació entesa com l'actitud d'ajudar els ciutadans a pensar per ells mateixos i, en conseqüència, a portar a terme pràctiques pedagògiques basades en l'experimentació i en la formulació de conclusions de l'experiència i, encara, en l'intent de la construcció d'una persona lliure i integrant d'un col·lectiu que s'anava fent amb la participació de cadascun dels seus membres.

Tots aquests trets pedagògics s'estructuren al voltant d'una concepció ideològica de la societat. Difícilment un mestre que entengui l'educació com la possibilitat del desenvolupament integral de totes les capacitats de les perso-

nes, i cadascuna de les persones, pot deslligar-se de determinades concepcions ideològiques i, tampoc, allunyar-se d'activitats pràctiques de recerca i innovació pedagògica.

Aquest és un concepte d'educació concret que cerca, a partir de reflexions empíriques, unes bases científiques. És una proposta realista en relació amb les seves possibilitats de materialització, per més que les aspiracions últimes ens puguin semblar utòpiques. Les propostes freinetianes corresponen a un concepte d'educació i a un concepte de societat molt elaborats que impliquen reflexionar contínuament, provar i avançar de tal manera que els mestres es converteixen en agents investigadors de noves propostes per al desenvolupament de totes les capacitats de l'infant: físiques, socials, intel·lectuals, morals i creatives. Per això, la pràctica de les tècniques proposades per Freinet hauria de ser conseqüència de la reflexió sobre els principis que les sustenten, no es poden considerar les tècniques per les tècniques. No al tecnicisme: per damunt de les tècniques hi ha un pensament, la pedagogia Freinet.

5.2. *Un final de la trajectòria?*

Tanmateix, el moviment Freinet a Catalunya no va acabar d'arrelar com a tal. Curiosament, mentre que aquí és un dels llocs on es reinstaura la pedagogia Freinet amb més vigor, tant abans de la guerra com en les èpoques turbulentes del franquisme (Escola d'Estiu de 1969, Carta de Mollet, II Congrés estatal...), el procés, després d'uns primers anys de gran eufòria, va ser d'una progressiva desestructuració. Alcobé ho explica: «Abans el moviment Freinet era més escam-pat, però la participació més intensa i pràctica. Veig que ara té més volum i pot tenir més ímpetu, però molta gent que fa Freinet està posada en massa coses a la vegada i no hi dedica el temps necessari, la qual cosa comporta una dispersió d'esforços.» I encara el fet que s'hi va anar integrant «gent nova amb motivacions molt disperses, que no són fonamentals, sense poder arribar a aprofundir» en les bases pedagògiques de Freinet. De manera que va arribar un moment en què semblava que tota una filosofia quedava constreta en «l'aplicació de fórmules» sense una consciència tècnica; sense un treball real de reflexió dels mateixos mestres que venia agreujada per la «provisionalitat i interinitat d'un gran nombre d'associats que comportava que tots els anys s'hagi de reestructurar el grup».

Així, doncs, podem observar que durant la dècada dels anys vuitanta comença un declivi del grup territorial de Catalunya a causa d'uns quants factors que tractarem d'exposar.

D'una banda, el moviment es reclou en unes quantes escoles privades (moltes de les quals estaven integrades en el Col·lectiu d'Escoles per l'Escola Pública Catalana, CEPEPC) on les reflexions sobre la pràctica de la pedagogia Freinet adopten un caràcter intern.

De l'altra, la multiplicitat d'activitats dels mestres implica un retrocés en la militància a escala de grup territorial.

També cal considerar que en aquell moment hi ha una important inestabilitat en les plantilles de mestres en el sector públic i una forta mobilitat d'aquests mestres que se'n van fora de Catalunya.

L'existència i l'oferta d'unes altres organitzacions amb estructures més fortes (Rosa Sensat, els moviments de renovació pedagògica o MRP), a les que es vinculen molts mestres, és un altre element a tenir en compte.

La inestabilitat en la militància organitzativa (assistència irregular a les trobades, manca de compromís amb els acords de treball a realitzar...) causa problemes interns en el nucli del grup de Barcelona.

Un altre aspecte que cal destacar és l'establiment de normatives curriculars en un marc polític que es presentava obert, àmpliament acceptat, que va desconcertar i, alhora, esperarçar una bona part dels mestres innovadors. Semblava doncs, que es podia fer una escola renovada en un marc legal.

Tot plegat va donar com a resultat una progressiva agonia del grup Freinet a Catalunya.

En conseqüència, actualment no existeix un grup territorial organitzat. Tanmateix, tot i que no hi ha una institució aglutinadora, sí que s'apliquen tècniques que es poden considerar de la línia pedagògica de Freinet en moltes escoles: assemblees de classe, tècniques d'impressió, plans de treball, lectura de textos, correspondència interescolar... Són experiències que es porten a terme malgrat la generalització del consum de materials editorials que demostren la depreciació de la consciència tècnica dels educadors (l'abús de materials estructurats i iguals per a tothom, com són les fitxes).

Darrerament hi ha hagut interès des de Rosa Sensat d'organitzar cursos, tant a l'Escola d'Estiu com a l'Escola d'Hivern, sobre la pedagogia Freinet.

Una mostra d'aquest interès es fa palesa en la v Jornada Marta Mata organitzada per la Fundació Àngels Garriga de Mata a Saifores, el tema central de la qual fou: «La pedagogia Freinet i els drets dels infants».

Tot plegat fa pensar que hi ha hagut una dispersió del moviment, però que s'apliquen pràctiques educatives que podrien considerar-se del pensament pedagògic de Freinet, tot i que no es pot assegurar que els mestres siguin conscients que beuen d'aquesta font. El que caldria saber és si l'aplicació de determinades

tècniques correspon a una veritable reflexió pedagògica o a maneres de fer que poden ser resultats d'una moda, amb un grau considerable de superficialitat.

Resumint: la conquesta de moltes institucions que estaven en mans del personal addicte al règim franquista i l'obertura o renovació de noves iniciatives en el camp de la formació i atenció (ICE, escoles d'estiu i d'hivern, universitat, centres de recursos pedagògics, centres educatius de nova creació, centres d'atenció i suport als alumnes més vulnerables, serveis socials més competents i oberts, esplais, moviments de barris, centres especialitzats...) va fer canviar les coses. Sens dubte, aquest fet, a poc a poc, anava creant noves perspectives i va contribuir a la diàspora de moviments que exigien un nivell de compromís militant i dedicació gairebé exclusiva. La il·lusió de ser a tot arreu, de tenir la possibilitat de ser protagonistes de canvis socials importants, d'aprendre molt, de conèixer i participar i de gaudir d'espais de creativitat, omplia les nostres vides. Cal dir ben alt que el capital pedagògic adquirit malgrat les circumstàncies adverses que el règim imposa va ajudar a fer possible el canvi institucional democràtic al nostre país.